ПАЦІЄНТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

АНІКІНА Галина - кандидат юридичних наук, доцент професор кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID https://orcid.org/0000-0001-7482-019X

УДК 347.1

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.44

Стаття присвячена дослідженню правового статусу пацієнта як суб'єкта правовідносин у сфері охорони здоров'я. Здійснено комплексний правовий аналіз поняття «пацієнт» у контексті національного та міжнародного законодавства, юридичної доктрини та галузевих нормативних актів.

Зазначається, що життя та здоров'я є фундаментальними цінностями людства, а правове регулювання медичних відносин набуває особливої актуальності в умовах необхідності адаптації українського законодавства до стандартів ЄС. На основі аналізу міжнародних і національних нормативно-правових актів, а також наукових праць виділено основні ознаки пацієнта: фізична особа, учасник цивільних правовідносин, яка звертається за медичною допомогою чи послугами, незалежно від стану здоров'я, зазвичай за згодою.

Розкривається етимологічне, соціальне й правове значення терміну «пацієнт», встановлюючи його відмінність від споріднених понять — «хворий», «споживач» та «клієнт». Обґрунтовано, що ключовою ознакою пацієнта є вступ пацієнта в правовідносини з суб'єктами медичної допомоги або послуг, незалежно від наявності захворювання. Особлива увага приділяється визначенню юридичної природи медичної допомоги та медичних послуг, питанням добровільності згоди пацієнта, а також особливостям його правового статусу в разі участі в клінічних випробуваннях. Висновки підкреслюють, що пацієнт є фізичною особою-споживачем, яка вступає у правовідносини з медичними закладами чи ліцензованими особами для отримання медичної допомоги чи послуг. Запропоновано авторське визначення пацієнта як фізичної особи-споживача, яка вступає у правовідносини з медичними закладами або уповноваженими особами з метою отримання медичної допомоги чи медичних послуг.

Ключові слова: здоров'я, право на здоров'я, пацієнт, суб'єктивне цивільне право, медична послуга, медична допомога.

Упродовж всього існування людства одними із найважливіших та незмінних цінностей людства є життя, здоров'я. На сучасному етапі правового розвитку українського суспільства надзвичайної актуальності набуває проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я.

В нас час європейських країнах вимагається врахування інтересів пацієнтів у всьому, що стосується медичного обслуговування. Від медиків вимагається надання високоякісних послуг, що відповідають міжнародним стандартам охорони здоров'я. Зважаючи на євроінтеграційний вектор розвитку України, її законодавство потребує адаптації до стандартів ЄС. Нашій державі, слід запозичувати позитивний досвід європейський країн щодо законодавчого забезпечення якості, ефективності та безпеки надання медичної допомоги та медичних послуг, правового регулювання прав пацієнта, їх реалізації та захисту.

Головним і особливим суб'єктом медичних відносин є пацієнт, який наділений

спеціальним правовим статусом. Права та обов'язки пацієнта отримали правове закріплення як в міжнародних та і національних нормативно-правових актах. Однак, у нашій державі відносини, які існують між пацієнтом і лікарем, регулюються великою кількістю нормативних актів, які не систематизовані. Медичні відносини характеризуються стрімким розвитком, появою нових досягнень медицини, у зв'язку з чим, виникає необхідність удосконалення нормативно-правової бази, яка б забезпечувала реалізацію та захист прав пацієнта.

Мета статті з'ясувати ознаки пацієнта як суб'єкта правовідносин у сфері охорони здоров'я, на підставі визначених ознак сформулювати визначення «пацієнта».

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі питання, що стосуються пацієнта як суб'єкта правовідносин у сфері охорони здоров'я досліджували такі науковці: С. Б. Булеца, Н. Б. Болотіна, В. О. Галай, А. А. Герц, С. Д. Гринько, А. Є. Дзюба, О. В. Дроздова, А. М. Зелінський, А. М. Коваль, Л. В. Красицька, О. В. Крилова, Р. А. Майданик, Г. А. Миронова, О. С. Мостовенко, І. Ю. Порозова, І. Я. Сенюта, Р. О. Стефанчук, С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження

Слово пацієнт походить від латинського «patiens», що в перекладі означає «той, що терпить». Словник української мови трактує поняття «пацієнт» — хворий, що звертається до лікаря [1, с. 102].

Відповідно до юридичної енциклопедії - пацієнт це особа, яка отримує медичну допомогу (профілактичну, діагностичну, лікувальну, реабілітаційну) або піддається медичним дослідам (клінічним випробуванням) [2, с. 463].

Подібним чином поняття «пацієнта» висвітлено в фармацевтичній енциклопедії: «пацієнтом є фізична особа, яка отримує медичну допомогу (профілактичну, діагностичну, лікувальну), або піддається медико-біологічним дослідженням (клінічним випробуванням), або є донором крові чи певного органа при трансплантації тощо» [3].

У міжнародних нормативно-правових актах, також визначається поняття «пацієнт». Так, згідно з Амстердамською декларацією про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі 1994 р. пацієнтом вважається здоровий або хворий споживач медичних послуг [41].

Термін «пацієнт» використовується у низці інших міжнародних документів, зокрема, Лісабонській декларації щодо прав пацієнтів (1981 р.) [4]; Декларації про розвиток прав пацієнтів у Європі (1994 р.); Положеннях про доступ до медичної допомоги, прийнятих 40-ю сесією Всесвітньої медичної асамблеї у Відні (1988 р.); рекомендаціях Комітету міністрів державам-учасницям щодо проблеми пацієнта як активного учасника свого власного лікування(1980 р.), тощо. Зазначені міжнародні джерела проголошують і конкретизують права пацієнта, однак не визначають зазначеної категорії.

В низці національних нормативно-правових актів також розкривається поняття «пацієнта». Відповідно до ст. 287 Ц К України «пацієнтом є фізична особа, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я» [5].

Відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я «пацієнтом є фізична особа, яка звернулася за медичною та/або реабілітаційною допомогою або медичною послугою та/або якій така допомога або послуга надається» [6]. Практично ідентичну дефініцію поняття пацієнта містять З У «Про лікарські засоби» [7]; проєкт З У «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» [8], проєкт З У «Про права пацієнтів» [9]. Відповідно до цих документів пацієнтом вважається особа, що звернулась за медичною послугою.

Отже, відповідно до основних міжнародних та національних нормативно-правових актів визначальною ознакою пацієнта є те, що він є особою, яка звернулася за медичною допомогою, або медичною послугою.

Поняття пацієнта висвітлено й у юридичній літературі.

В. О. Галай вважає, що «пацієнтом є людина незалежно від віку, статі, расової приналежності, національності, віросповідання, стану здоров'я та інших чинників» [10, с. 14].

На думку Р. О. Стефанчука пацієнтом є особа, що звернулася за медичною допомогою чи знаходиться під медичним наглядом [11, с. 323].

Н. Б. Болотіна визначає пацієнта як фізичну особу, яка у встановленому порядку отримує медичну допомогу [12, с. 303].

Таким чином, в дефініціях науковці використовують різні поняття «людина», «особа», «фізична особа».

Поняттям «людина» охоплюється будь-яка біопсихосоціальна істота, незалежно від того, чи вступає вона в цивільні відносини, чи ні [13, с. 143].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 Ц К України під «особою» розуміють учасника цивільних правовідносин. При цьому, як зазначається в даній нормі, вказане поняття є збірним та включає в себе «фізичну» та «юридичну» особу.

Юридична особа не може виступати в статусі пацієнта. Вона не володіє правом на здоров'я, оскільки це суперечить правовій природі юридичної особи. На державу та територіальні громади статус пацієнта також не поширюється. Людина, вважається фізичною особою коли вона є учасником цивільних відносин (Ст. 24 Ц К України) [5].

Для того щоб отримати медичну допомогу чи медичні послуги особа вступає в правовідносини з відповідними суб'єктами медичної сфери. Перебування фізичної особи в цих відносинах наділяє її спеціальним правовим статусом. Саме на цю ознаку при визначенні поняття пацієнта звертають окремі науковці. А. В. Коваль вказує, що пацієнтом є особа яка вступила у відносини з медичним закладом, медичним працівником, лікарем приватної практики та (чи) іншим працівником медичних закладів, установ будь-якої форми власності з приводу отримання медичної послуги чи медичної допомоги, або яка добровільно погодилася на проведення медико-біологічного експерименту [14, с. 13]. В. В. Марєєв визначає часові межі існування правовідносин між надавачами медичних послуг: виникають у момент звернення закладу охорони здоров'я чи лікаря і припиняються в момент виписки з лікарні або завершення лікування, про що робиться відповідний запис у медичній картці пацієнта [15, с. 75].

Відповідно до абз.13 ст. 16 Основ законодавства України про охорону здоров'я в Україні функціонують як державні, комунальні, приватні та засновані на змішаній формі власності заклади охорони здоров'я [6]. Отримати дозвіл - ліцензію, яка надає можливість провадити господарську діяльність з медичної практики можуть також фізичні особи підприємці [16].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про такі ознаки пацієнта:

1) Це особа яка вступає в правовідносини з закладами охорони здоров'я чи фізичними особами, які отримали право на здійснення медичної практики;

2) Оскільки пацієнт є учасником цивільних відносин, він є фізичною особою.

Пацієнтом може бути будь-яка фізична особо не залежно від обсяг дієздатності [17, с. 252].

С. Б. Булеца вважає, що «пацієнт – це хворий, який лікується у лікаря, обстежується та лікується в медичному закладі». Сучасний академічний тлумачний словник української мови трактує поняття «хворий», як той хто має яку-небудь хворобу, нездужає, нездоровий, протилежне здоровий [18, с. 46].

Таким чином, авторка акцентує увагу на тому, що пацієнтом визнається лише фізична особа яка має певну хворобу.

Протилежного погляду дотримуються Н. О. Коротка, авторка вважає, що пацієнтом є особа, яка звернулася до закладу охорони здоров'я з метою профілактичної перевірки стану свого здоров'я чи скаргами на самопочуття для виявлення хвороби, встановлення діагнозу, отримання інформації про стан свого здоров'я та призначення лікування. Аналогічними є міркування О. І. Смотрова, на думку якого, пацієнтом визнається людина, яка отримує медичну допомогу та пов'язані з нею послуги незалежно від того, є чи немає у неї захворювання [19, с. 10].

Гринько С. Д., Порозова І. Ю., зауважують пацієнтом може бути будь-яка особа (людина) незалежно від стану здоров'я,

яка вже отримує медичну допомогу, або користується медичними послугами у будь-яких за формоювласності закладах охорони здоров'я [37, с. 28].

Уперше розуміння «ролі хворого» (sick role) як соціокультурного феномену було запропоновано американським соціологом Толкоттом Парсонсом, який пропонував трактувати це як вид соціального відхилення від норми [21].

Протилежним до поняття хворий є поняття «здорова людина». Ст. 1 Основ законодавства України про охорону визначає поняття здоров'я фізичної особи як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів [6]. Таким чином, хворою вважається фізична особа яка має будь які відхилення порушення стану повного фізичного, душевного і соціального благополуччя.

Погоджуємось з думкою, яка висловлюється в юридичній літературі [20, с. 192], що категорія «хворий» не визначає жодних юридичних особливостей правового статусу особи, а відображає лише стан здоров'я людини. *Людина може хворіти, проте за до медиків за допомогою не звертатися, займатися самолікуванням. Вона може самостійно визначити свій стан здоров'я та подбати про нього, володіючи інформацією і життєвим досвідом. І навпаки, фізична особа яка не характеризується як хвора, може отримувати медичну допомогу і медичні послуги (наприклад, жінка під час вагітності чи пологів).*

А. Зелінський акцентує увагу, що пацієнтом може бути також фізична особа яка бере участь у медико-біологічних експерименті, або клінічних випробуваннях лікарських засобів [22, с. 141].

Таким чином, поняття «хворий» і «пацієнт» за своїм змістом є різноплановими і не можуть вживатись як тотожні.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що пацієнтом може бути як хвора так і абсолютно здорова людина.

За визначення Дж. Бабажданова пацієнтом є особа, яка отримує медичну допомогу чи медичні послуги в лікувальному закладі будь-якої організаційно-правової форми власності.

З цього авторського визначення можна зробити висновок про нетотожність понять «медична допомога» і «медична послуга».

Згідно ч. 3 ст. 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога повинна надаватися безкоштовно» [23]. Таким чином, «медична допомога» є міжгалузевим поняттям що регулюється цивільним правом в аспекті реалізації особистих немайнових прав фізичної особи, а також і конституційним правом, яке забезпечує реалізацію права кожної людини в сфері охорони здоров'я гарантованого державою.

Відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медичною допомогою є діяльність професійно-підготовлених медичних працівників, що спрямована на профілактику, діагностику, лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [6]. Отже, цим нормативним актом визначено випадки надання медичної допомоги фізичній особі: наявність хвороби; 2) наявність травми; 3) отруєння 4) наявність іншого патологічного стану; 5) стан вагітності; 6) пологи; 7) стан що загрожує життю, здоров'ю чи створює ймовірність втрати працездатності.

В національному законодавстві немає єдиного погляду щодо визначення поняття «медична послуга».

Відповідно до ст. 1 З У «Про захист прав споживачів» послуга - діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [24].

В цивілістичній літературі часто підіймається проблема співвідношення договорів про надання послуг і договорів з виконання робіт.

Виконання робіт пов'язують з створенням матеріалізованого результату [25, с. 39]. Тобто, результат робіт має бути уречевленим. Вчинення цих дій не пов'язане зі створенням матеріального результату, а спрямоване на досягнення різноманітних інших ефектів [26, с. 370].

Договори пов'язані з застосування заходів стосовно здоров'я, в юридичній літературі відносять до договорів про надання послуг.

Вчені в наукових працях наводять власне розуміння поняття «медична послуга». На думку С. Б. Булеци медична послуга являє собою сукупність професійних дій її виконавця, спрямованих на задоволення потреб пацієнта в підтримці здоров'я, лікуванні та профілактиці захворювань, діагностиці відповідно до згоди пацієнта піддатися конкретному медичному втручанню [18, с. 27].

На думку С. В. Антонова медична послуга є видом професійної, або господарської діяльності медичних закладів та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють приватну медичну практику, і включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я, результатом яких є покращення загального стану організму, функціонування органів і систем, чи спрямованих на естетичні зміни зовнішності фізичної особи [19, с. 20].

На думку І. В. Венедіктової, медичною послугою є корисна діяльність надавача послуг, яка має нематеріальний характер і спрямована на задоволення потреб щодо здоров'я фізичної особи [28].

На думку Р. А. Майданика, якщо особа звертається до медичного закладу для лікування хвороби, то метою всіх дій медичного закладу є поліпшення здоров'я людини, а результат – відсутність проявів хвороби [29].

В юридичній літературі здійснюють поділ медичних послуг за різними критеріями поділу.

А. А. Герц поділяє медичні послуги залежно від суб'єктного складу: 1) ті що надаються закладами охорони здоров'я; 2) ті що надаються фізичними особами, які здійснюють приватну медичну практику.

Залежно від пацієнта медичні послуги: 1) що надаються громадянам України; 2) що надаються іноземним громадянам; 3) що надаються особам без громадянства; 4) що надаються біженцям, які постійно проживають на території України.

Залежно від віку пацієнта медичні послуги авторка поділяє на ті: 1) що надаються повнолітнім пацієнтам; 2) що надаються неповнолітнім пацієнтам [30, с. 13–14].

Залежно від суб'єктів виконання лікарські послуги диференціюють: 1)що надаються лікарями; що надаються середніми медичними працівниками, медичними сестрами, які здійснюють догляд за хворими тощо [31, с. 235].

Таким чином, медична допомога та безкоштовні медичні послуги регулюється нормами як цивільного так і конституційного права. Надання платних медичних послуг виключно цивільним правом.

Ширше розуміння поняття пацієнта дає Н. Б. Болотіна. Пацієнтом на її думку, пацієнтом є не лише особа, яка отримує профілакчну чи лікувальну медичну допомогу, але й особа яка піддається медико-біологічним дослідам (клінічним випробуванням) з боку медичних працівників [12, с. 304].

Метою проведення медико-біологічного експерименту фізичної особи є розуміння біологічних процесів в організмі людини, її реакцію на певне захворювання при проведенні лікування, використанні діагностики, терапії чи превентивних заходів за допомогою різних процедур, методик, та інших способів засобів медичного впливу [32, с. 92].

Відповідно до Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, пацієнтом (здоровим добровольцем) визнається особа, яка може бути залучена до клінічного випробування лікарського засобу. Відповідно до п. 2.1. «Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань» «досліджуваний» є пацієнтом (здоровим добровольцем), який бере участь у клінічному випробуванні [33].

Основним нормативним актом який здійснює правове регулювання проведення медико-біологічних експериментів є Основи законодавства України про охорону здоров'я. В ст. 20 зазначеного Закону зазначено, що держава сприяє розвитку наукових досліджень у сфері охорони здоров'я і впровадженню їх результатів у діяльність закладів і працівників охорони здоров'я [6].

Отже, поняття пацієнт включає в себе і фізичних осіб які надали згоду на участь у проведенні медико-біологічних експериментів .

Зустрічається визначення визначенні поняття «пацієнт» зазначає, що пацієнтом є особа, яка отримує медичну чи медичні послуги зі згодою, або без такої згоди.

Не можемо повністю погодитися з такою думкою. Адже згода пацієнта або його законного представника не вимагається лише у виключних, передбачених законом випадках:

1) у разі наявності ознак загрози життю пацієнта, коли за умови з об'єктивних причин неможливо отримати згоди на таке втручання від нього самого чи його законних представників (ч. 2 ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [6];

2) спеціальні суб'єкти у невідкладних випадках, якщо пацієнт перебуває у несвідомому стані і є реальна загроза життю особи можуть надавати медичну допомогу без згоди фізичної особи, її опікунів чи піклувальників (ч. 5 ст. 284 ЦК України);

3) примусові заходи медичного характеру можуть застосовуватись щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння (ч. 2 ст. 9);

4) примусовий медичний огляд або примусової госпіталізації, допускається також у зв'язку з проведенням карантинних заходів на підставах і в порядку, передбачених законами України.

Варто звернути увагу, що у тому випадку коли медична допомога чи медичні послуги надаються без згоди фізичної особи, такі правовідносини виступають предметом правового регулювання публічного права і є охоронними, а не а не регулятивними. Правове регулювання платних медичних послуг виключно цивільним правом і за обов'язкової згоди пацієнта.

В законодавстві і юридичній літературі окрім поняття пацієнт зустрічаються терміни «споживач» медичних послуг, «клієнт». Важливим є їх розмежування.

В юриспруденції фізичних осіб які купують товари чи користуються послугами для власного потреб і не мають відношення до провадження господарської діяльності прийнято називати споживачами [34, с. 54].

Медичні сервіси є одним з різновидів послуг, в яких фізична особа задовольняє свої особисті потреби, що визначаються здебільшого, станом її здоров'я.

Споживачеві як учаснику цивільних правовідносин притаманний спеціальний правовий статус. Спеціальний правовий статус споживача являє собою сукупність прав та обов'язків, визначених законодавством про захист прав споживачів та гарантій здійснення цих прав, шляхом встановлення особливого цивільно-правового механізму їх захисту [35, с. 44].

Аналізуючи взаємовідносин, що виникають між пацієнтом та суб'єктом надання медичної допомоги чи медичних послуг, можна зробити висновок, що пацієнту як споживачу зазначених послуг належить комплекс прав визначених законодавством про захист прав споживачів.

Поняття «клієнт» вперше в сфері охорони здоров'я згадується у середині XX ст. американським психологом К. Роджерсом. За допомогою цього терміну К. Роджерс намагався розмежувати «клієнта» від «людини, яка хворіє».

В сучасних економічних словниках поняття клієнт трактується як «особа, що користується послугами інших підприємств, установ, організацій – постійний покупець або замовник, вкладник банку, учасник біржі тощо» [36, с. 48]. Тобто, це поняття притаманне лише сфері послуг, це є єдиною істотною ознакою, яка відрізняє його від понять «споживач» та «покупець» [39, с. 121].

Проаналізувавши вищезазначене можна зробити висновок про нетотожність поняття споживач і клієнт медичних послуг.

На думку окремих вчених, використання терміну «клієнт медичних послуг» є вдалішим, оскільки це поняття підкреслює самостійність відповідальності фізичної особи за власне здоров'я та активну учисть в лікувальному процесі. Термін «пацієнт» навпаки ж пов'язується з пасивністю в отриманні медичної послуги [40]. Не можемо повністю погодитися з такою думкою. Вважаємо, що споживачем медичних послуг є виключно фізична особа, яка задовольняє свої особисті потреби, пов'язані з станом здоров'я. Клієнтом, на нашу думку, може виступати будь-яка фізична чи юридичну особа, яка користується послугами суб'єктів що здійснюють медичну діяльність на умовах ви-

значених договором. Наприклад, юридична особа може укласти з суб'єктом медичної діяльності про проведення медичного огляду працівників та оплатити їх вартість. У зазначеному випадку клієнтом буде виступати юридична особа, яка є стороною договору про надання медичних послуг, а споживачами цих послуг будуть її працівники.

Погоджуємось з висловленою думкою, що цілі клієнта можуть бути різноманітними та найчастіше пов'язані з отриманням прибутку, а споживачем є особа яка має на меті– задоволення особистих некомерційних потреб.

Висновки

Таким чином, пацієнт завжди є споживачем медичних послуг, а клієнтом лише у випадку якщо самостійно укладає договір про надання медичної допомоги та медичних послуг, та здійснює його оплату.

Враховуючи вищезазначені ознаки, на нашу думку під поняттям «пацієнт» слід розуміти фізичну особу-споживача, яка вступає в правовідносини з закладами охорони здоров'я чи фізичними особами, які отримали право на здійснення медичної практики, з метою отримання медичної допомоги чи медичних послуг.

Література

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 6. 1728 с.

2. Юридична енциклопедія: у 6 т. / гол. редколегії. Ю.С. Шемшученко. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія імен М. П. Бажана», 2002. Т. 4. 720 с.

3. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради та автор передмови В. П. Черних. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : «МОРІОН», 2010. 1632 с.

4. Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта від 01.10.1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року №2505-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2003. №40. Ст. 356.

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 26 січня 1993 року. №2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. №4. Ст. 19.

7. Про лікарські засоби. Закон України від 22 липня 2022 року. № 2469-IX. *Офіційний вісник України.* 2022. № 68, Ст 4068.

8. Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування Проєкт Закону України від 30.03.2009 № 4279. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JF3AV00A

9. Про права пацієнтів. Проєкт Закону від 01.03.2013 № 2438. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JG1VQ00A

10. Галай В. О. Способи захисту прав пацієнтів в Україні. Науково-практичний посібник. К. 2008. 74 с.

11. Стефанчук Р. О. До питання про систему особистих немайнових прав пацієнта. Медичне право України : правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення) : *матер. II Всеукраїнської науково-практичної конференції (17–18 квітня 2008 р.* Львів) 2008. С. 319–324.

12. Болотіна Н. Б. Пацієнт: поняття, права і обов'язки. *Правова держава.* 2004. Випуск 14. С. 301–304.

13. Харитонов Є. О. «Особа» та «Особистість» - віднайдення парадигми : (цивілістично-теоретичний дискурс за участі М. П. Орзіха). *Часопис цивілістики.* 2017. Вип. 22. С. 140-144.

14. Коваль А. М. Статус пацієнта: адміністративно-правове регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2011. 20 с.

15. Марєєв В. В. Пацієнт як потерпілий від злочину. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. Вип. 60. С. 72-77.

16. Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 березня 2016 р. N 285. Офіційний вісник України. 2016 р., № 30. Ст.1184.

17. Дроздова О. В. Інформована згода дитини-пацієнта: правові колізії. Проблеми цивільного права та процесу: *матер. наук.-практ. конф., присвяч. 243 пам'яті проф. О.А. Пушкіна*, (30 трав. 2015 року) Харків, 2015. С. 251-255.

18. Булеца С. Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках: автореф. дис. … канд. юрид. наук. О., 2005. 22 с.

19. Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Національний університет внутрішніх справ, МВС України. Х., 2003. 177 с.

20. Дроздова О. В. Щодо питання про зміст поняття «пацієнт». *Вісник харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. №1151. Серія Право. Випуск 19. С. 189-193.

21. Parsons T. Social System. Glencoe, III: Free Press, 1951. 556 p. : URL: https://archive.org/details/socialsystem00pars.

22. Зелінський А. М. До питання про поняття «пацієнт" . *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 139-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_2_22

23. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, Ст. 141.

24. Про захист прав споживачів. Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII . *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. ст. 379.

25. Телестакова А. А. Правове регулювання відносин з надання послуг. навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.

26. Ходилко Ю. Є. Правовий режим результату робіт та послуг як об'єктів цивільних правовідносин: їх єдність та диференціація. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 139-144.

27. Антонов С. В. Правова регламентація надання медичних послуг. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2009. № 2. С. 18–22.

28. Венедіктова І. В. Правова природа медичних послуг. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 44-48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/

29. Майданик Р. А. Договір про надання медичних послуг. К. : Юстініан, 2010. 293 с.

30. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. докт. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Львів, 2016. 421 с.

31. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт. : В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.] К. : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

32. Берзіна А. Б. Правове регулювання проведення медико-біологічних експериментів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 92–95.

33. Про затвердження порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики: наказ МОЗУ від 23.09.2009 року № 690 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09

34. Calnan M. Gabe J., Williams S. J. Health, medicine and society: key theories, future agendas. Routledge. 2002. P. 369. URL: http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781134598267_ sample_527419.pdf. – Title from the screen.

35. Банасевич І. І. Елементи цивільно-правового статусу споживача. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 5. Т. 1. 2019. С. 42-47.

36. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний,; за ред. С.В. Мочерного. Л.: Світ, 2006. Т.2. 2006. 568 с.

37. Шинкаренко В. Г. Етимологія понять „споживач", „покупець" і „клієнт" та їх використання на автотранспортних підприємствах. *Економіка транспортного комплексу*: зб. наук. пр. Харк. нац. автомоб.-дор. ун-т ; [редкол.: Шинкаренко В. Г. [голов. ред.] та ін.]. Х. : ХНАДУ, 2012. Вип. 20. С. 120-129.

38. Гринько С.Д., Порозова І. Ю. Поняття пацієнта як учасника відносин у сфері охорони здоров'я. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 120. С.25-33.

39. Herzberg S. R. Client or patient: Which term is more appropriate for use in occupational therapy? American Journal of Occupational Therapy. 1990. Vol. 44, № 6. P. 561–564.

40. Sarrott G., Yerxa E. Promises to keep: implications of the referent "patient" versus Client for those served by occupational therapy.

The American Journal of Occupational Therapy. 1985. Vol. 39, № 6. P. 401–405.

41. Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнтів у Європі від 1994 р. URL : http://samlib.ru/s/stonogin_s_w/europe.shtml

ANIKINA Halina
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
galinaanikina07@gmail.com

THE PATIENT AS A SUBJECT OF LEGAL RELATIONS IN THE HEALTHCARE SECTOR

The article is devoted to the study of the legal status of the patient as a subject of legal relations in the field of healthcare. A comprehensive legal analysis of the concept of «patient» in the context of national and international legislation, legal doctrine and sectoral regulations has been carried out.

It is noted that life and health are fundamental values of humanity, and the legal regulation of medical relations is gaining particular relevance in the context of the need to adapt Ukrainian legislation to EU standards. Based on the analysis of international and national regulatory legal acts, as well as scientific works, the main features of the patient are highlighted: an individual, a participant in civil legal relations, who seeks medical care or services, regardless of health status, usually with consent.

The etymological, social and legal meaning of the term «patient» is revealed, establishing its difference from related concepts - «sick», «consumer» and «client». It is substantiated that the key feature of a patient is the patient's entry into legal relations with the subjects of medical care or services, regardless of the presence of a disease. Special attention is paid to determining the legal nature of medical care and medical services, the issue of the patient's voluntary consent, as well as the features of his legal status in the event of participation in clinical trials. The conclusions emphasize that a patient is an individual consumer who enters into legal relations with medical institutions or licensed persons to receive medical care or services. The author's definition of a patient as an individual consumer who enters into legal relations with medical institutions or authorized persons for the purpose of receiving medical care or medical services is proposed.

Keywords: health, right to health, patient, subjective civil law, medical service, medical care.